

Pars (Leopar) Postunun Mitolojik Olarak İncelenmesi ve Anadolu Dokumalarında Kullanımı

Doç. Dr. Elif Aksoy

Makale Geliş Tarihi: 01.12.2019
Yayına Kabul Tarihi: 15.09.2020

Özet

Hayvan postu tarih boyunca birçok uygarlığın mitinde önemli bir yere sahip olmuştur. Kuvvet, yaradılış ve üreme ile özdeşleşen pars, aslan, jaguar gibi yırtıcı hayvanlar, Paleolitik dönemden beri duvar resimlerinde görülmeye başlamıştır. İlkçağ insanı, bu yırtıcı hayvanları mağara duvarlarını süslemek amacıyla değil, belli bir temayı anlatmak için kullanmışlardır. Mağara duvarlarına çizilen hayvan motifleri, sanatsal anlamlarının dışında, onlar için kutsal olmakla birlikte onların mitolojik ve sembolik anlatımlarının sahneleridir. Pars, benekli postu ile birçok duvar resminde betimlenerek doğurganlık temasını anlatan bir kült haline gelmiştir. 16. yüzyıldan önce ortaya çıkan Pars postu, dokumaların orta zeminine gerilerek, tüm uzuvları ile birlikte temsili olarak verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, post desenli dokumaların çıkış noktası olarak kabul edilen Pars kültürünün hangi medeniyetlerde ne için kullanıldığı ve bu kültürün, onlar için ne anlama geldiği mitolojik olarak incelenecektir. Ayrıca post desenli kompozisyonların Anadolu'nun hangi yörelerinde, dokumalarda süsleme elemanı olarak kullanıldığı ve zaman içerisinde kompozisyon açısından nasıl bir değişim gösterdiği irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Anadolu, Mitoloji, Pars Postu, Doğum ve Üreme, Post Desenli Dokumalar

MYTHOLOGICAL INVESTIGATION OF LEOPARD HIDE AND ITS USE IN ANATOLIAN WEAVINGS

Abstract

Animal hide had an important place in the myths of many civilizations throughout history. Predatory animals such as pars, lions, and jaguars, which are identified with power, creation, reproduction, have begun to be seen in murals since the Paleolithic period, later used as decorative elements in many branches of art. Ancient people used these predatory animal not to decorate the cave walls, but to explain a certain theme. Animal motifs drawn on cave walls, apart from their artistic meaning, are sacred to those who draw them, also are scenes of their mythological and symbolic expressions. Pars, one of the symbols of the primitive world, has become a cult that depicts the theme of fertility in many murals with its speckled hide. The leopard hide, which emerged before the 16th century, has been stretched to the base of the weaving and tried to be given with all its limbs. In this study, it will be examined mythologically in which civilizations the Pars cult, which is accepted as the starting point of the post patterned weavings, was used and what this cult meant for them. In addition, it will be scrutinized in which regions of Anatolia the post-patterned compositions were used as decoration elements in weavings and how they changed in terms of composition over time.

Keywords: Anatolian, Mythology, Leopard hide, Birth and Fertility, Skin Patterned Woven.

1. Giriş

Yerleşik yaşama geçilmeden önce yeryüzündeki sıcak bölgelerde avcılıkla geçinen ilk insanlar, farklı doğa koşullarına karşı vücutlarını dış etkenlerden korumak ve örtünmek amacıyla avladıkları hayvanların postlarını kullanmışlar, daha sonraları bitkilerin saplarından, yapraklarından ve dallarından yaptıkları örtülerle giyinmeye başlamışlardır. Elde ettikleri giysileri birbirlerine tutturabilmek için, ağaç dikenleri, avladıkları hayvanların kemikleri ve balık kılçıklarını kullanmışlardır. Sonraki dönemlerde insanların yaşam şekillerinin değişmesiyle birlikte düğümleme tekniği bulunmuş, yaprakların sapları birbirine düğümlenip eklenmek suretiyle ilk giysiler elde edilmiştir. Bu teknik, daha sonraları saz ve otlara da uygulanmıştır (Yağan, 1978: 10). İnsanlar, hayvanlardan elde ettikleri yünleri iplik haline getirebilmek için eğirmişler ve onları çeşitli bitkilerle kaynatarak değişik renklere boyamışlardır.

Tarihsel süreç içerisinde Anadolu, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. M.Ö. 12. - M.Ö 7. yüzyıllar arasında, Orta Anadolu'ya (Bitinya bölgesi) yerleşen Frigler dokumacılık konusunda çok ilerlemişlerdir. Frigya'nın başkenti olan Gordion'da yapılan arkeolojik kazılarda, Frig tekstil örneklerine rastlanmıştır (Ramsay, 1897: 16). M.Ö. 2025 ile M.Ö. 612 yılları arasında yaşayan ve ticarete çok gelişmiş olan Asurların yerleşim yeri olan Achemhöyük'te bir odada Asur ticaret kolonileri dönemine ait küçük parçalar halinde beyaz renkli ketene benzeyen bir dokuma ile karşılaşmıştır (Özgüç, 1968: 21). Hititlerin dokumacılık konusunda iki önemli kenti olan Arinna ve Zippalanda'da yaşayan dokumacıların Anadolu'nun en eski kilim dokumacıları olduğu düşünülmektedir (Çakmak, 2012: 307). Mezopotamya ve Anadolu'da yaşayan uygarlıklar ticari, sosyal ve siyasi olarak birbirlerinden etkilenmişlerdir. Dolayısıyla medeniyetler arasında, dokumacılık ve giyim gibi konularda karşılıklı ilişki kurulmuş, Mezopotamya geleneği olan tüylü hayvan postlarının birbirine eklenmesiyle oluşturulan elbiseler, bir süre sonra Anadolu'da da görülmeye başlanmıştır (Türkoğlu, 2002: 26).

1.1.Literatür Araştırması

İlk insanların soğuk hava şartlarından korunmak için önce hayvan postlarını kullandıkları, sonra bitki saplarından ve hayvan liflerinden yararlanarak dokuma yapmayı öğrendikleri bilinmektedir. Avcı-göçebe halinde yaşayan kavimler, hayvanlardan elde ettikleri yünlerle, hayvan postunu taklit ederek suni post elde etmişlerdir (Erdmann, 1951: 84-87). Bu suni post benzeri dokumaların, düğümlü halının başlangıcı olduğu ve bir takım aşamalardan geçerek dokumalarda desen olarak günümüze kadar geldiği aşikârdır.

Hayvan postunun çeşitli uygarlıkların mitlerinde de adı geçmektedir. Örneğin Yunan kahramanı Herakles; mağara adamı gibi hayvan postlarına bürünür ve elinde bir sopa taşır. Daha sonra yeraltı dünyasına gider, ölümsüzlük meyvesini arar ve Olympos Dağı'nda tanrılar âlemine çıkar (Armstrong, 2006: 35-37).

Anadolu Parsı, (Pantera Pardus Tulliana) dünyadaki bütün Pars (Panter, Leopar) türleri içinde en iri olanıdır. Kar leoparı ve panter olarak da bilinen Pars, antik zamanlardan beri üreme ile ilgili bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Pars (Leopar), insanoğlunun Anadolu'da her zaman ilgisini çekmiş ve kült hayvan konumuna yükselmiştir. Dolayısıyla Parslar, Çatalhöyük'te bulunan yaklaşık 9.000 yıllık duvar resimlerinde, Ana Tanrıça heykellerinde, Erzurum'da Yakutiye Medresesinin taş kapısında, Sümerler ve Urartuların taş rölyeflerinde, Anadolu Selçuklu sikke ve çinilerinde bir süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.

"Pars" tasviri, Altay- Sayan dağlık bölgesi ve Hakas-Mengüsu vadisinde de görülmektedir. Hakas ve Tuva Türklerinin yaşadığı Asya kıtasının merkezinde kendi kuyruğunu ısırması ve daire biçiminde dönük duran, bronzdan yapılmış kar leoparı figürleri bulunmaktadır. Pars kültürünün yaygın olduğu Türk halklarından birisi de Yenisey Kırgızlarıdır. Türk Cumhuriyetlerinden Tataristan devlet arması, Hakas devlet arması ve Avrupa'nın Bereket Ogunu, Almatı (Alma-Ata) ve Almanya'nın Kazruhe şehirlerinin armaları Pars figüründen oluşmaktadır (Davletov, 2007: 30-33). Ayrıca Altaylar'da, Pazırık kurganından çıkan birey örtüsünde, kartal ve kar leoparı mücadelesi betimlenmiştir. Türk coğrafyasında Paleolitik dönemden itibaren Pars figürlerini Azerbaycan ve Kazakistan kaya resimlerinde, Türkistan Orankay kasabasının girişinde ve Türkistan tren istasyonunun kapı tokmaklarında da görmekteyiz. Bu resimlerde Parsın kutsanması da başka bir önem ifade etmektedir. Osmanlı padişahlarının giydikleri çatma kumaşlardan yapılmış kaftanlarda, yoğun bir şekilde kullanılmış olan motiflerin başında pars beneği ve kaplan postu motifi gelmektedir.

Postlu halıların, aynı isimle anılan ama gerçek bir hayvan postuna benzeyen örneklerine "Post Motifli Halı" denilmektedir. Bu halıların 16. yüzyıldan önce ortaya çıktığı, 16. ve 17. yüzyıl boyunca gelişimlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Desenleri hayvan postuna benzediği için post motifli halı olarak bilinen bu dokumaların dokuma merkezi belli değildir (Aslanapa, 1953: 31-36). Aslanapa, bu halıları post motifli halılar olarak isimlendirirse de, bu halıların aslında "Post Desenli Halılar veya Kilimler" olarak adlandırılmaları daha yerinde olacaktır. Çünkü post desen sadece halılarda değil, kilim gibi başka tekniklerde yapılan dokumalarda da görülmektedir.

Halı ve kilimlerde dokumacıların duygularını, inançlarını, etnik kültürlerini bir bakıma her toplumun kendi damgasını yansıtan ve yörelere göre farklı şekillere bürünen ve farklı anlamlar barındıran sembollere "motif" denilmektedir. Motifin terim anlamı, en küçük süsleme unsuru veya birimidir. Motiflerin bir araya gelmesiyle desenler; desen ve motiflerin bir arada olmasıyla da çeşitli kompozisyonlar ortaya çıkmaktadır.

Post desenli halıların zemin kısmındaki hayvan postu, bazı yayınlarda Madalyon olarak belirtilmiştir (Kulaz, 2017: 74). Zira sanat tarihi terminolojisinde bu düzenlemeye Madalyon adı verilmektedir. Madalyon, kadınların boyunlarına zincirle takılan, genellikle değerli taşlardan veya metalden yapılmış, içine küçük resim konulan, süs eşyasıdır. Dolayısıyla bu süs eşyası, geleneksel sanatlar ve özellikle de dokuma ve kumaş sanatında da çok kullanılmıştır. Batı Anadolu'da Göbek denilen bu madalyonlara, Anadolu halıları üzerinde yapılan incelemelerde de ana motifin Göl olduğu ve bunlara bölgelere göre Göl, Sofra veya Elek denildiği görülmüştür (Görgünay, 1994: 34-35). Göl, halıların orta kısmında yer alan kümeleşme ile grup oluşturan motifler veya halının diğer motiflerden biçim, büyüklük ve kümeleşme itibarıyla ayırt edilen motifler grubudur (Aksoy ve Bülent, 2018: 531). Dolayısıyla Madalyon, Sofra, Elek veya Göl bir tek motif değil, çeşitli motiflerle meydana gelen büyük bir motifler topluluğudur. Yöreye göre kompozisyon açısından şekil değiştiren ve genellikle tüm zemini kaplayan ve birçok motifin bir araya gelmesinden oluşan postu, bir motif olarak değil, desen olarak ele alınması daha yerinde olacaktır.

1.1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Pars Postunun

1. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli medeniyetlerde ne için kullanıldığı ve ne anlama geldiği,
2. Anadolu'da daha çok hangi yörelerde kullanıldığı ve halıların yüzyıllara göre kompozisyon açısından nasıl değişim gösterdiği incelenecektir.

1.1.3. Materyal ve Metot

Çalışma, literatürden ve internetten elde edilen verilerin analizi ve yeniden düzenlenmesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla halı ve kilim dokumacılığı ile ilgili kaynaklar taranmış ve bu kaynaklarda bulunan post desenli 14 dokuma örneklem olarak seçilmiştir. Yapılan literatür taramasında bu kompozisyonda yapılan halıların dokunduğu şehirler tespit edilmiş, seçilen örneklerin bilgisayar programında çizimleri yapılarak, dokumalar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Çeşitli Medeniyetlerin Mitolojilerinde Pars, Aslan, Kaplan ve Jaguar

Pars (Panter-Leopar) motifi, Uygur ve Göktürk dönemlerinde sosyo-kültürel boyutta etkisini gösteren ve ayrıca uzayda bir yıldız takımının adı olarak anılan, çok eskiden beri kullanılmış bir motiftir. Yunan tarihçisi Heredot, İskitlerin kültüründe Parsın önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir (Esin, 2001: 26, 140, 45).

Birçok mitolojide hayvanların en güçlüsü olan ormanların kralı sayılan aslan, güçlülük, yüreklilik ve güneşin simgesi olarak Tanrılık özelliğine sahiptir. Mısır mitolojisinde Tanrıça Tefnut (Tefnet), rutubet Tanrıçası olarak bilinir ve aslan başlıdır. Babil'de savaş ve aşk tanrıçası Ishtar'ın yanında hep bir aslan vardır. Sümer güneş tanrısı Marduk ise, güç ve kuvveti sembolize eden bir aslana sahiptir. Hint mitolojisinde Tanrı Vişnu, dokuz kez yeryüzüne inmiş ve her birinde de başka bir kişilikte görünmüştür. O, yeryüzüne dördüncü kez aslan olarak inmiştir. Aslan, ayrıca Hint mitolojisinde kuzeyin, Budizm'de yasaların koruyucusudur (Hançeroğlu, 1975: 1-861; Telesco, 1995: 21-44).

Kaplan, Türklere kudret ve yiğitliğin (Alplik) simgesi olarak da gösterilmektedir. Türk mitolojisinde Şamanların, dua (ibadet) esnasında trans halinde iken turna, doğan, güvercin, kaplan ve pars gibi başka bir canlıya dönüştüğüne inanılmaktadır. Buna "don değiştirme" de denilmektedir. Don değiştirip, turnaya dönüşen ve uçan Şamanın, bu esnada Tanrısal ruhla iletişim kurduğuna, Tanrıdan bilgi ve haber aldığına inanılmaktadır (Abak, 2015: 83). Kaplan postu, Budistler için, Budizm'in gücünü ve hükümdarın kudretini ifade eden, taht simgesidir (Çoruhlu, 1999: 151-153). Tibet'te, kaplanın koruyucu bir ruh olduğu inancı yaygındır. Türkler, erken dönemde kaplanı, kutsal kabul etmiş ve öldürmemiştir. Orta Asya'da Şamanlar, ayinler sırasında doğum ve ölümle ilgili olayları temsil ederlerken çoğu kez akbaba, yılan, geyik, kartal, koç, pars kılıklarına girmişler; ruhun gelişi, doğum, ölüm ve ruhun vücuttan çıkışı gibi konuları danslarla anlatmışlardır (Ateş, 2001: 155).

Güney Amerika'da Jaguar, onun ruhuna sahip olan Şamanlar için bir güç kaynağıdır. Onlara göre, Şamanlar öldükten sonra, jaguarların içinde hayatlarını sürdürürler (Çoruhlu, 1995: 1-286; Erk, 1978: 1-26; Telesco, 1995: 21-44; Topuz, 1971: 203-259).

Türkmen aşiretlerinin bazılarında, hayvan postunun, hastayı iyileştirdiği inancı bulunmaktadır. Hayvan postuna yatırma suretiyle gerçekleştirilen sağaltma yöntemlerindeki temel amaç, yatırılan kişiyi mümkün olduğunca fazla terleterek hastalığını iyileştirmektir. Bu olayda, iyileşmeyi sağlayan

şey, terleme değildir. Tedaviyi sağlayan şeyin hayvanın gücü olduğuna inanılmaktadır. Birçok hayvanın postu, terletme özelliğine sahip olmasına karşın, kullanılacak postun ait olduğu hayvanın seçimini, kültürel altyapı ve bellek belirlemektedir (Roux, 2005: 166).

Anadolu masallarında da -Altay destanlarında olduğu gibi- özellikle ad verme seremonilerinde dervişler post giyer ve çingirak takarlar. Örnek olarak Harput'a (Bugünkü Elazığ) ait bir masalda şöyle anlatılmaktadır: "...Bir çocuğa ad bulunamıyor ve ona "adı bellisiz" (adsız?) deniliyor. Bir ad koymak için büyük bir toplantı yapılıyor. Bu sırada post giymiş ve postun tüyelerine de çingiraklar takmış bir derviş geliyor ve şöyle diyor: "Ali dost, Veli dost! Eller giyer, birer post! Biz giyeriz ikişer post!" diyerek, oğlanın adını koyuyor ve kayboluyor. Bu masal da, en eski "çingiraklı-post giyim, iki post giyen, çocuğa ad veren, çingiraklı derviş" gibi ifadeler Proto-Türk motiflerini içinde toplamaktadır (Ögel, 1995: 14).

Köroğlu'nun dizelerine göre:

"Kaplan postu giyişliler ve dervişler: "... Kaplan postu giyiştiler, gelin gelin duruşalım" adlı dizelerden de dervişlerin kaplan postuna büründükleri anlaşılmaktadır. İstanbul'daki geçit resimlerini gösteren minyatürlerde de, "kaplan postu giymiş dervişlerin" görülmesi bu olayı örneklemektedir (Ögel, 1995: 536).

Hoço'da 8.ve 9. yüzyıllara ait Mani dinî geleneğine mensup bir yazma eserde görülen tasvirde üç benek nakışı, müzisyenlerin kaftanlarında pars postu taklit edilerek çizilmek suretiyle karşımıza çıkmaktadır (Resim 1). Acemlerin efsanevî şâhı Kiyumers de, Şehnamelerde kaplan ve pars postu giysileriyle (Resim 2) resmedilmiştir.

Resim 1. Mani yazmalarında üç benek nakışlı kaftan giysili müzisyen tasviri, (8.-9. yüzyıl, Hoço (Doğanay, 2004: 209).

Resim 2. Kaplan postu üzerinde oturan Efsânevî Acem Şâhı Kiyumers, (16.yüzyıl), Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul (Doğanay 2004: 211).

Osmanlı minyatürlerinde pars postuna bürünmüş birçok figüre rastlanılmaktadır. IV. Murat, Bağdat Seferi'nden sırtında bir "Pars Postu" ile dönmüştür (Resim 3- 4). Aslında bu şaşırılacak bir şey değildir. Çünkü eski Türk- Uygur ve Göktürk Alpleri, "Erginlenme" yani "Er olma" ritüellerinden sonra, yırtıcı hayvan şekline girmişler, savaşlarda ise bu hayvanların postunu giymişlerdir. Onlar için özellikle pars postu önemli olmuştur. Çünkü "kılık değiştirmek" anlamına gelmek olan "Erginlenme" başka bir bilinç düzeyine geçiş yapmak demektir. Bunun nedeni ise Türk kozmoloji düşüncesi ile bağlantılı olmasıdır.

Eski Türk düşünce sistemine göre, Türkler Batı yönüne ve bu yöne yerleştirdikleri takımyıldızına, Pars Takımyıldızı (Resim 5) adını vermişler ve onu kutsamışlardır. Bundan yola çıkılarak Türkler yaşadıkları coğrafi konuma göre bir kozmolojik sistem geliştirmişlerdir denilebilir (Bilgili, 2020: 72).

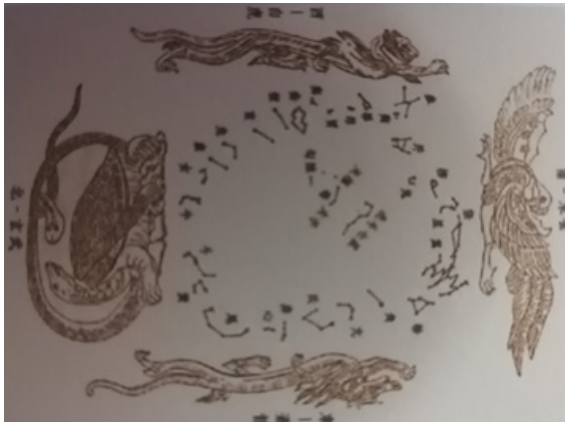
Alp-Er-Tonga'nın ve başka Türk beylerinin adı veya unvanı olan Tonga (kaplan), bars, irbiş (ak pars) ve daha sonra aslan gibi yırtıcı ongunlarda, Çu döneminden itibaren Alplikle ilgili olmakla beraber, Kök Türk ve Uygur çevresinde yeni etkiler kaydetmişlerdir. Uygur sanatında yırtıcı hayvan postu giymiş kişi resimleri, Helenistik sikkelerle Orta Asya'ya gelip hükümdar

simgesi olmuştur. Ak-bars (pars) denen yıldız takımı ve Erliğ veya Erklig adı verilen (kuvvetli anlamında) ve bir Alp olarak hayal edilen Venüs (Zühre) gezegeniyle sonbahar ekinoksunda göğün en tepesinde gözükten ve Kara-Alp (Hü) denen yıldızdır (Esin, 2001: 140-26).

Resim 3. Resmin sağ alt köşesinde, Pars postu kaftanıyla at üstünde tasvir edilmiş Dîvâne-i Rumeli (16. yüzyıl), Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul. (Doğanay, 2004: 211) (Solda)

Resim 4. Murat'ın Bağdat Seferinden¹ (Sağda)

Resim 5. Eski Türk Mitolojisine göre dört ana yöndeki takım yıldızlar (Bilgili, 2020: 72)

¹ https://tr.pinterest.com/pin/444660163211780804/?nic_v2=1a316dX8f

Kaşgari'ye göre Alp, tek başına düşmanla savaşan yiğit bir savaşçı demektir. Savaşlarda tüm silahları kullanan, "Pars Postu" giyen, tek başına savaşmaya hazır Alp'ler (Alp-Er-Tonga) bulunmaktadır. Göktürk döneminde ise, Alp'lik ongunları Tonga, Bars, vb diğer yırtıcılar ile Büke-Ejderha ve Böri-Kurt ile ifade edilmektedir (Bilgili, 2017: 44).

Hunlarda, pars, kaplan, aslan gibi yırtıcı hayvanlar, gündüzü; çift tırnaklı hayvanlar; geyik ve dağ keçisini, boğa ise geceyi simgelemektedir (Diyarbakırlı, 1972: 165). Pazırık'te çıkan bir betimlemeden anlaşılıyor ki, evren aynı zamanda baharda göğe çıkarken eril, kışın yerin altındayken dişil ve karma bir varlık olabilmektedir. Buradaki söz konusu olan evren betimlemesi; insan başlı, boynuzlu, pars gövdeli, kuşkanatlı bir varlıktır. Çatalhöyük'te çift yapılan pars kabartmaların üzerindeki beneklerle, pars gövdesinin üzerindeki benekler, tıpa tıpa aynıdır (Cıbroğlu, 2008: 116). Çatalhöyük tapınak duvarlarında tanrıçanın, inek başları, geyik ve leoparla (kadın-rahim-plasenta- yumurta) birlikte kurgulanması, doğum ve yaşam olgularının tüm unsurlarının bir arada tasvir edilmiş olması bakımından oldukça ilginçtir (Ateş, 2001: 135). Dolayısıyla, Çatalhöyük duvarlarında inek, geyik, pars (leopar) ve kartal gibi hayvanlar, doğum ve ölüm temalarını anlattıkları için kutsal sayılmışlardır.

Uygur ve Osmanlı ressamaları, timsah-evrenlerin yapışkan ve pullu derisini, pars-evrenlerin benekli tüylerini, geyik-evrenlerin boynuzlarını doğal bir şekilde resimlemeye özen göstermişlerdir (Esin, 2004: 141-142).

Çin mitolojisinde ise pars kültürü, mitik hayvan Po-king ile özdeşleştirilmiştir. Po-king, erkek ve dişinin birleşmesi sonucu yumurtada oluşan ilk bölünme hareketini temsil etmektedir. Mayalarda da karşımıza çıkan pars kültürü, tomurcuktan çiçeklerin açılması olarak betimlenmiştir. Ayrıca Maya mitolojisinde pars kültürü, ay ve istiridye ile ilişkilendirilmiştir. Ay ile özdeşleşmiş olmasından parsın yumurtayı temsil ettiği gibi, ayrışma pozisyonunun ise, ikiye bölünen yumurtayı betimlediği düşüncesini güçlendirmektedir (Mellaart, 1967: 53).

3. Anadolu'da Post Desenli Dokumalar

Post desenli halılar olarak bilinen bu dokumalar, hayvandan çıkarılan postun aynen haliya yansıtılmasından meydana gelmektedir. Hayvan postlu halıların ilk örneklerinin, 16. yüzyıldan önce ortaya çıkmış ve 20. yüzyıla kadar Anadolu'nun birçok yöresinde dokunmuş olduğu yukarıda belirtilmişti. Halılar üzerindeki postlu kompozisyonların ilk örneklerinde beneklerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu postlarda görülen benekler, pars (leopar) postlarından gelmektedir (Aslanapa, 1953: 33). Anadolu

dokumalarında, hayvan postundan oluşan kompozisyonlar yöreden yöreye değişiklik göstermektedir. Çünkü her yöre, içinde barındırdığı etnik kültürün sanata bakışını ve etnografik özelliklerini yansıtmaktadır.

Hayvan postlu seccadeler, Türk halı sanatında önemli bir gruba oluşturmaktadır. Post desenli kompozisyonlar, Çanakkale yöresinin Avunya ve Agonya bölgelerinde Yörüklerin dokudukları halılarda da görülmektedir. Resim 6'daki Çanakkale bölgesine ait olan halı, 20. yüzyılda dokunmuş olup, 103 x 135 cm boyutlarında tek mihraplı seccadedir. Dokumanın zemin kısmında, basamaklardan oluşan geometrik post desenli kompozisyon dikkat çekmektedir. Halının tepelik kısmından aşağıya doğru bir kandel sarkıtılmış, bordürlerde, mihrabın dışında ve iç kısmındaki alanlarda bitkisel motifler kullanılmıştır. Halıda postun ayakları, kuyruğu ve başı stilize edilerek geometrik bir formla zemine yerleştirilmiştir. Kompozisyon dikey yönden simetrik, yatay yönden asimetriktir. Dokumada asimetrik bir kompozisyon olması tekdüzeliğin giderilmesine yardımcı olmuştur (Resim 6).

Resim 6. Çanakkale Avunya halısı², 20.yüzyıl, 103 x 135 cm (Çizim: Elif Aksoy)

Resim 7'de görülen 102 x 180 cm boyutlarındaki Afyon yöresine ait çift mihraplı seccadede, post desen keskin ve geometrik bir hatla karşımıza çıkmaktadır. Post desenin içinde baklava şekilli bir Göl görülmekle birlikte, genel olarak halının tümünde geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmuş bir kompozisyon dikkat çekmektedir. Halıda, hem yatay eksen hem de dikey eksende simetri sağlanmış, dolayısıyla her iki eksen de aynı motifler kullanılmıştır (Resim 7).

Resim 7. Afyon, Kilim, 20. Yüzyıl, 102 x 180 cm, (Kalay ve Subaşı 2016: 69) (Çizim: Elif Aksoy)

Uşak halıları, Anadolu Selçuklu halılarından sonra, gerek motifleri gerek kompozisyon özellikleri ile 16. yüzyıldan başlayarak Türk Halı sanatının ikinci parlak devrini oluşturmaktadır. Türk dokuma sanatı içerisinde birkaç farklı gruptan oluşan Uşak halıları, Avrupalı ressamın tablolarında sık sık tasvir edilmiş, 18. yüzyıl sonuna kadar dokunmaya devam etmiştir. Uşak halıları Yıldızlı, Madalyonlu, Kuşlu, Çin Temanili, Post desenli ve serbest bitkisel motiflerden oluşan kompozisyon özelliklerine sahiptir. Resim 8'deki Uşak halısı çift mihraplı seccade olup, post desenli halı grubuna girmektedir. Dokumada büyük bir motif yoğunluğu göze çarpmaktadır. Post desen, ince ve zarif bir üslupta verilmiş, postun dışında kalan alanlarda

² <http://ucanhali.com.tr/eskisitedir/klasik-halilar/antik-yoruk-halilari/11074-canakkale-yoruk-hali>

hatayı ve rumilerden oluşan grift bir kompozisyon oluşturulmuştur. Post desenin içi, pars beneği motifleri ile bezenmiştir. Seccadenin tepelik ve ayaklık kısımlarında aşağıya doğru sarkan kandil motifleri yer almaktadır. Halı simetrik bir kompozisyondan oluşmuş olup, tüm ekseninde motif, desen ve renkler eşit olacak bir şekilde düzenlenmiş, her iki tarafta biçim ve motifler benzer şekilde dağıtılmıştır (Resim 8).

Resim 8. Uşak, 17. yüzyıl, 94 x 107 cm, Bausback Collection³ (Çizim: Elif Aksoy)

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Tunceli ilinin Pertek ve Çemişgezek ilçeleri arasında kalan ve Şavak yöresi olarak adlandırılan alanda yaşayan Şavak aşireti etnografik ve sosyolojik açıdan zengin dokuma gelenek ve tekniklerine sahiptir (Aksoy, 2011:1-2). Resim 9'da görülen Şavak halısı çift mihraplı seccade olup, post desenli halı grubuna girmektedir. Halının bordüründe sembolik motifler grubuna giren ibrik motifleri, zeminde postun dışında kalan alanlarda ise bitkisel motifler yer almaktadır. Postun ayak ve kolunu temsil eden bölümlerinde hayvansal motif olan geyik motifleri, orta kısımda bir göl görülmektedir. Halı hem dikey hem de yatay ekseninde simetrik bir kompozisyondan oluşmuş olup, tasarımdaki biçimler ve renkler tüm halıda eşit bir şekilde dağılmıştır (Resim 9).

Resim 9. Tunceli, Şavak Halısı, 20. Yüzyıl, 196x 263 cm. (Kulaz, 2017: 80)
(Çizim: Elif Aksoy)

Resim 10. Manisa Yunt Dağı, 20.yüzyıl, Halı, 97,5 x 152,5 cm,
(Karavar ve Öztürk 2019: 85) (Çizim: Elif Aksoy)

³ http://www.azerbaijanrugs.com/anatolian/transylvanian/peter_bausback_ushak_rug_XVIIc.htm

Manisa'nın kuzeyinde yer alan Yunt Dağı bölgesindeki köylerde yaşayan Yörük toplulukları, geleneksel halı dokumacılığını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Resim 10'da görülen Manisa yöresine ait halı çift mihraplı olup, geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmuştur. Post, keskin hatlarla ve düz çizgilerle çizilmiş olup, hayvanın ön ve arka ayakları bordür çizgisi ile birleştirilmiştir. Postun baş ve kuyruk kısmında, böceğe benzer motifler görülmektedir (Resim 10).

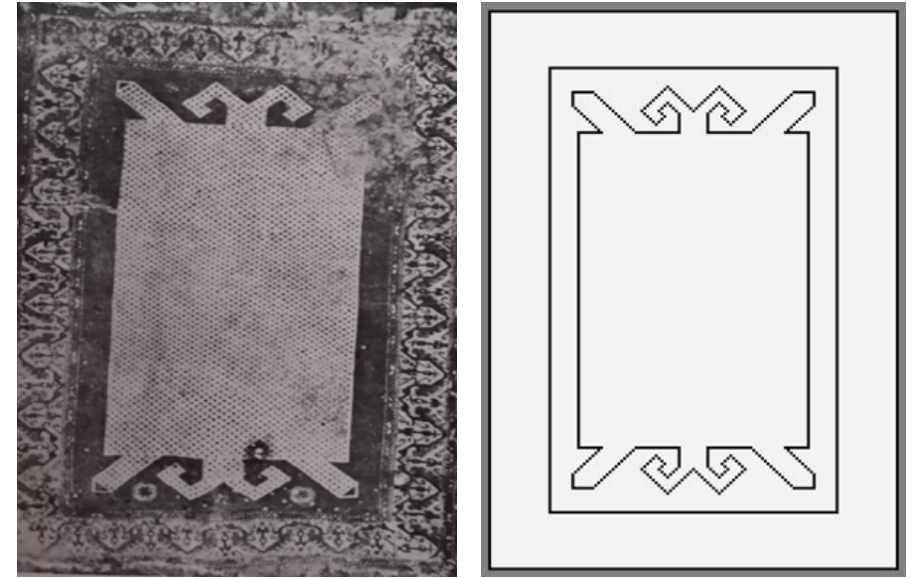

Resim 11. Bergama, İzmir, 18. Yüzyıl, 100 x 132 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Türk El Dokuması Halılar 2006: 77) (Çizim: Elif Aksoy)

Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 18. yüzyıla ait Bergama halısı geometrik, bitkisel ve sembolik motiflerin görüldüğü bir kompozisyondan oluşmaktadır. Altıgen şeklindeki post desenli örnekte baş ve kuyruk, ön ve arka ayaklar gerçeğe yakın bir şekilde tasvir edilmeye çalışılmıştır. Çift mihraptan oluşan seccadede hayvanın baş ve kuyruk kısımları, alınlık ve ayaklık bölümünü belirlemiştir. Halıda bitkisel, sembolik ve geometrik motifler dikkat çekmektedir (Resim 11).

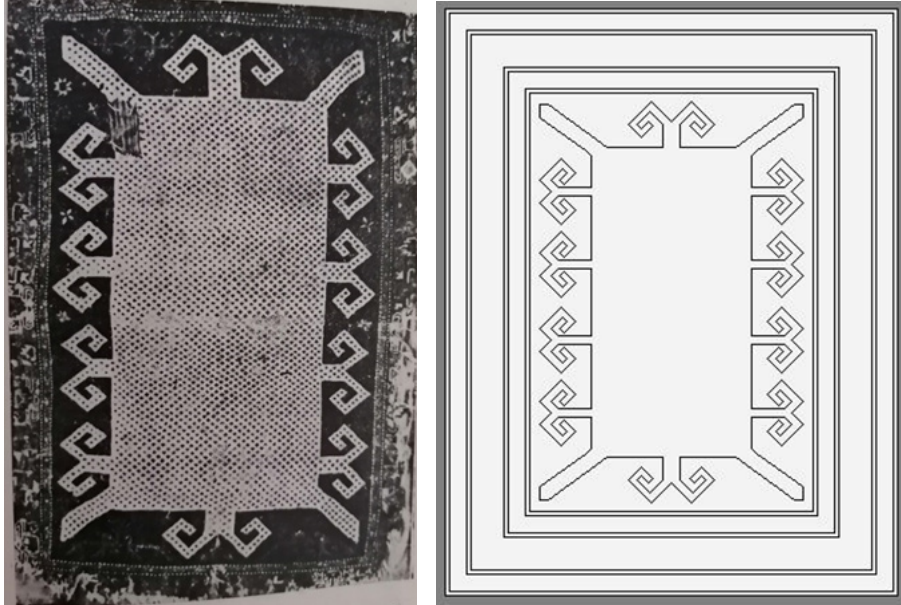
Resim 12. Sivrihisar, 17. Yüzyıl, 145 x 181 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Aslanapa 1987: 192) (Çizim: Elif Aksoy)

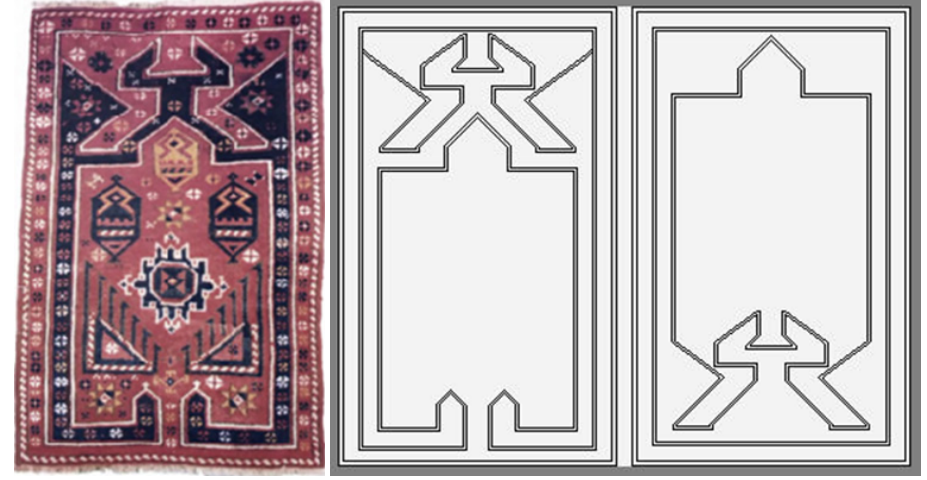
Resim 13. Konya Alâeddin Türbesi, 17. Yüzyıl, 1.81 x 1.90 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Aslanapa 1953: 405) (Çizim: Elif Aksoy)

Resim 12'deki seccade Eskişehir Sivrihisar yöresinde dokunmuş olup, 17. yüzyıla tarihlidir. Bitkisel ve geometrik motiflerden oluşmuş halıda diğer dokumalardan farklı bir desen teşkil eden dikdörtgen bir form görülmektedir. Kırmızı renk üzerine gerilmiş gibi gözükten postun içi pars beneği ile bezenmiştir. Dokumanın alınlık ve ayaklık bölümlerine, hayvanın baş ve kuyruk kısmını belirleyen alana koçboynuzu motifleri yerleştirilmiştir (Resim 12). Resim 13'deki Konya Alaeddin türbesinde bulunan halının zemin kısmındaki post desen kompozisyon itibarıyla Sivrihisar seccadesine benzerdir. Sivrihisar halısında gövdeden yanlara doğru V şeklinde motifler görülürken, Konya halısında bu alanda herhangi bir motif kullanılmamıştır (Resim 12-13). Hiçbir manası olmayan V damgası, Kırgızların sanat eserlerinde karşımıza çıkmakla beraber, bu sembolün, genellikle koyunların kulağına ve yanağına damga olarak vurulduğu bilinmektedir (Gülensoy 1989: 68). Resim 14'teki Sivrihisar seccadesi de bu gruba dâhil olan başka bir örnektir. Sivrihisar seccadelerinde post desen aynı olup, aralarındaki fark gövdenin sağına ve soluna V veya koçboynuzu motiflerinin eklenmiş olmasıdır. Her üç halı da çift mihraplı olup, bordürlerinde bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. Seccadelerde alınlık ve ayaklık kısmını belirleyen herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Resim 14. Sivrihisar Şeyh Baba Yusuf Camisi, Olasılıkla 17. Yüzyıl, 1,45 x 1,81 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Aslanapa, 1953: 403) (Çizim: Elif Aksoy)

Resim 15. Balıkesir, Olasılıkla 19. Yüzyıl, 62 x 95 cm, Şefik Fenmen Koleksiyonu (Çizim: Elif Aksoy)

Şefik Fenmen Koleksiyonunda bulunan Balıkesir yöresine ait tek mihraplı halıda, geometrik, sembolik ve bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. Halıdaki postun baş, arka ayaklar ve kuyruk kısımları belirgin olup, ön ayaklar kesilerek gövde ile bütünleşmiştir. Ayrıca mihrabın üst kısmında bulunan ve bordür tarafından kesilmiş şekil, 180 derece döndürülüp, hayvanın kuyruk kısmına yerleştirildiğinde postun ayakları ortaya çıkmaktadır. Seccade, yatay ekseninde asimetric, dikey ekseninde simetric bir kompozisyonla oluşmaktadır (Resim 15).

Resim 16'da görülen Sakarya yöresine ait seccadede, geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiş bir kompozisyon görülmektedir. Halı, çift mihraplı seccade olup, hayvanın baş ve kuyruk kısmı bordür ile kesilmiştir. Postun arka ve ön ayakları yaprak motifleri ile tasvir edilmiş olup, alınlık ve ayaklık kısımlarını belirginleştiren herhangi bir işaret yoktur. Halının merkezinde ise, altıgen bir göl görülmektedir (Resim 16).

Kütahya yöresine ait ve özel koleksiyonda bulunan resim 17'deki seccade, çift mihraplı olup, geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmuştur. Dokumada, yatay ekseninde asimetric, dikey ekseninde simetric bir kompozisyon görülmektedir. Geometrik bir form içeren post desenli örneğin gövde kısmı geniş tutulmuş, hayvanın baş, kuyruk ve ayakları kısa ve küçük çıkıntılarla gösterilmiştir. Halının merkezinde ise altıgen bir göl bulunmaktadır (Resim 17).

Resim 16. Sakarya Pamukova, 20. yüzyıl, 104 x 168 cm. (Çoruhlu ve Alkan 2019: 841)
(Çizim: Elif Aksoy)

Resim 17. Kütahya, 19. Yüzyıl, 191 x 231 cm, Özel Koleksiyon (Çizim: Elif Aksoy)
(Türk El Dokuması Halılar, 2006: 121)

Resim 18'deki Konya yöresine ait halıda betimlenen hayvan postunun baş ve boyun uzuvları kesilmiş, ön ve arka ayaklar ise gövdeden dışarı çıkan koçboynuzları ile belirtilmiştir (Resim 18). Bu halı, Sivrihisar'da Şeyh Baba Yusuf camisinden getirilen ve şu anda Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan halı ile (özellikle postun gövdesinden dışarıya doğru çıkan koçboynuzu motifleri) az da olsa benzer özelliklere sahiptir (Resim 14). Her iki seccade de geometrik motiflerden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. Ayrıca resim 12, 13 ve 14'teki Konya ve Sivrihisar seccadeleri 17. yüzyılda dokunmuş, benzer kompozisyonlara sahip, kendi içinde belli bir grup oluşturabilecek karakteristik özellikte ve postun şeklini gerçekçi bir biçimde veren dokumalardır.

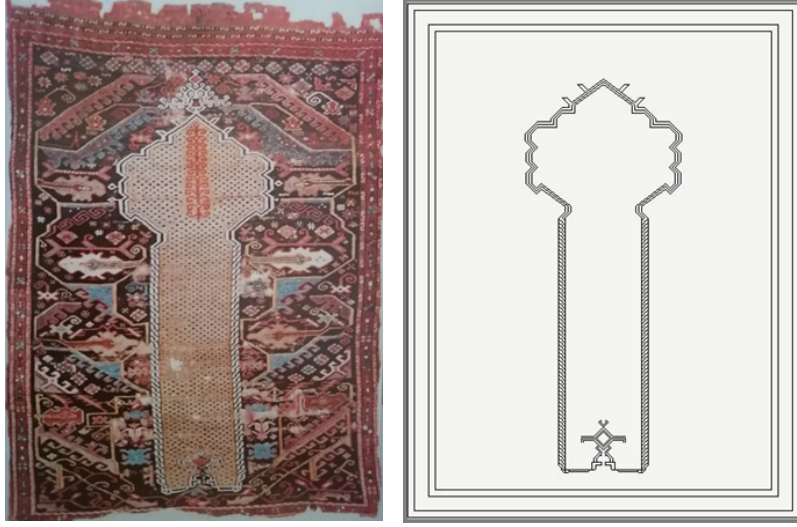

Resim 18. Konya Halısı⁴, 19 yüzyıl başları, 143 x 197 cm. (Çizim: Elif Aksoy)

Resim 19'daki Anadolu halısı diğer tüm örneklerden farklı bir kompozisyon sergilemektedir. Halının orta kısmını mihrap vazifesi gören siyah benekli ve sarı renkli gövdesi uzun bir pars postu bezemiştir. Halının ayaklık bölümünde, pars postunun arka iki ayağı belirgin bir şekilde gösterilmiş, fakat alınlık bölümünde olması gereken ön ayaklar kompozisyona dâhil edilmemiştir. Burada parsın sadece baş, sırt ve boyun kısımları görülmektedir. Diğer örneklerde parsın tüm vücudu, ön ve arka ayakları açılarak gerilmişken, bu dokumada pars, ayakta duruyormuş gibi bir izlenim yaratılmaya çalışılmıştır.

⁴ <http://www.sothebys.com/fr/auctions/ecatalogue/lot.65.html/2018/rugs-sale-118873>

Ayrıca bu çeşit post desenli kompozisyonlar, daha sonra Ermeni halılarında da ortaya çıkmıştır. Bunun Türk halılarının etkisi ile olması muhtemeldir (Aslanapa, 1953: 82)

Resim 19. Konya, 17. Yüzyıl, 1,45 x 2,11 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Görgünay, 2001: 213) (Çizim: Elif Aksoy)

4. Değerlendirme

Postlu halıların, dokumalarda hayvan postuna benzeyen örneklerine "Post Desenli Halılar veya Kilimler" denilmesi, motif ve desen kavramlarının tanımları açısından daha uygundur. Bu halıların 16. ve 17. yüzyıl boyunca gelişimlerini sürdürdüğü ve birçok yörede bu desenlerin dokumalarda kompozisyon olarak kullanıldığı görülmektedir. 16. yüzyıldan önce ortaya çıktığı bilinen bu dokumalar, Anadolu'nun birçok yöresinde zamanla değişerek farklı tasarımlarla karşımıza çıkmaktadır. Post desenli halıların ve kilimlerin zemininde görülen pars, dokumalarda bazen gerilmiş, bazen hayvanın duruş pozisyonuna göre yerleştirilmiş, bazen de ön ayaklar iptal edilerek, sadece baş ve arka ayaklar görülecek şekilde tasarlanmıştır.

Post desenli dokumaların orta zemininde görülen pars kültürü,

1. Dünya üzerinde birçok uygarlığın sanat eserlerinde kullanılmış, üzerinde bulunan benekleri doğurganlık mitini sembolize etmiştir.
2. Pars (Panter-Leopar) motifi, Uygur, Göktürk, Sümer, Mısır ve İskit kültürlerinde önemli bir yere sahip olmuştur. Mısır rahiplerinin cenaze

törenlerinde ölünün yeniden doğumunu sağlamak için pars postu giydikleri bilinmektedir.

3. Pars kültürünün, Hinduizm ve Budizm dinlerinde koruyucu olarak görev yaptığı bilinmektedir.

4. Bazı kültürlerde pars postunu giymek, "Er olmak" gibi bir deyim haline gelmiş, özellikle de savaşlarda Alplik simgesi olarak görülmüştür.

5. Osmanlı padişahlarının kaftanlarında da parsın üzerindeki benekler kullanılmış, bu motif kuvveti ve gücü sembolize etmiştir.

6. Türkler, batı yönünü ve batı yönündeki yıldızı, pars takımyıldızı olarak isimlendirmişlerdir.

7. Pars kültürü, Çatalhöyük'te ve Urartu Uygarlığına ait eserlerde de süsleme elemanı olarak kullanılmıştır. Urartuların kabartma eserlerinde Tanrılar, parsın üzerinde ayakta durarak onu hem bir binek hayvanı olarak göstermişler, hem de güç ve kuvvetin sembolü olarak resmetmişlerdir. Çatalhöyük tapınak duvarlarında, pars beneği kadın rahmindeki yumurtayı temsil etmektedir.

8. Çin ve Maya mitolojisinde pars, yumurtada oluşan bölünme hareketini simgelemektedir.

9. Pars kültürü, Anadolu Selçuklu sikkelerinde, çinilerinde ve İshak paşa sarayında da göze çarpmaktadır. Parsın üzerindeki benekler, doğurganlığı ve verimliliği simgelediği için birçok ülkede bulunan kaya resimlerinde kutsanma ritüeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

10. Tarihsel süreç içerisinde ilkçağ uygarlıklarından başlayarak günümüze kadar gelen pars kültürü, Anadolu'nun birçok bölgesinde halı ve kilimlere yerleşmiş, üzerinde namaz kılmak için dini bir obje olarak kullanılmıştır.

11. Orta Asya Şamanları, doğum, ölüm, yaratılış ve yeniden doğum gibi olayları temsil etmek için ayinlerde pars, geyik, akbaba, koç, kartal gibi hayvanların kılıklarına girerek dans etmişler, bu ayinlerle doğum ve ölüm arasında bir bağ kurmaya çalışmışlar, ya da ölen bir kişinin başka bir vücutta yeniden doğmasını betimlemek istemişlerdir. Kızılderililer dahil hemen hemen tüm uygarlıklarda ölümlerin yüksek yerlere konulup akbabalara yedirilmesi ve daha sonra etinden arınmış iskeletlerin alınarak mezar odalarına cenin pozisyonunda yatırılıp gömülmesi, olasılıkla yeniden doğuşu simgelemektedir.

12. Asya mitolojisinde pars kültürü, doğurgan kadınların eşi olarak kabul

edilerek, kutsal sayılmış ve bu kutsallık için yaradılışın menşei anlamına gelen Töz kelimesi kullanılmıştır.

13. Mayaların çizdiği resimlerdeki bitkilerin tomurcuklarından çiçek açması, kadınla ve yumurta ile ilişkilendirilerek doğumu sembolize etmektedir.

14. Parsın üzerindeki beneklerin diğer tüm hayvanlardan farklılığını belirtmek için kadın-rahim-plasenta-yumurta dörtlüsü olarak kurgulanması ve bu hayvanın ana Tanrıça ile birlikte betimlenmiş olması, yumurta ve doğum arasındaki sembolik ilişkiyi göstermektedir.

5. Sonuç

Arkeolojik ve tarihî kaynaklara göre dünyanın en eski kavimlerinden olan Türkler, halı denildiğinde tüm dünyada akla ilk gelen göçebe topluluklarıdır. Orta Asya'da yaşayan kavimler, hayvanlardan elde ettikleri yünlerle, hayvan postunu taklit ederek, sunî post elde etmişler ve zamanla bu sunî post görünüşündeki dokumalar, halı ve kilimlerde süsleme unsuru olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Pars, sembolik anlamını esas olarak üzerindeki beneklerden almaktadır. Özellikle tüm uygarlıklarda parsi diğer yırtıcı hayvanlardan ayırmak için hayvanın üzerindeki benekler küçük noktalarla belirtilmiştir. Birçok medeniyette pars, Tanrıçanın yanında kutsal bir öge olmakla birlikte sanki onun bir parçasıymış gibi simgelenmiştir. Pars benekleri, ana rahmindeki yumurtaları temsil etmekle birlikte kadının ne kadar önemli ve kutsanan bir varlık olduğunu ve doğumun onun sayesinde gerçekleştiğini göstermektedir.

16. yüzyıldan önce ortaya çıkan fakat günümüze çok az ulaşan ve ilk örneklerini 17. yüzyılda gördüğümüz post görünümlü dokumalar, 18., 19. ve 20. yüzyıllarda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dokunmaya devam etmiştir.

Sivrihisar ve Konya halıları kompozisyon açısından birbirlerine benzemekle birlikte bu halılardaki post desenler, halı zemininin tam ortasına gerilerek yerleştirilmiş ve bordürlerinde bitkisel motifler kullanılmıştır. Konya Alaeddin türbesinde bulunan halıdaki post desen, Sivrihisar halısına göre daha sadedir. Bordürleri karşılaştırdığımızda ise, Konya halısının bordürü daha karmaşık ve grift görülmektedir (Resim12-13). Bu halılarda görülen post desen, sembolik olarak halının zemin kısmına gerilmiş bir şekilde yerleştirilmiştir. Resim 14'teki Sivrihisar'a ait Şeyh Baba Yusuf Camisinde bulunan halı, resim 12 ve 13'teki halılardan biraz daha farklı bir kompozisyon içermektedir. Resim 14'teki halının diğer iki halıdan farkı, postun gövdesinin sağından ve solundan dışarıya doğru çıkan sekiz tane koçboynuzu motifi-

nin olmasıdır (Resim 14). 19. yüzyıla ait Resim 18'deki Konya halısında da Konya ve Sivrihisar halılarına benzer tarzda bir kompozisyon görmekteyiz. Diğer üç halıda olduğu gibi bu halıda da post desen, dikdörtgen yapıda olup, zemine gerilmiş fakat hayvanın kuyruk ve baş kısmını sembolize eden herhangi bir biçim kullanılmamıştır (Resim 18). Resim 14'te olduğu gibi postun gövdesinden dışarıya doğru çıkan koçboynuzu motifleri görülmektedir. Bordürde ise, geometrik bir kompozisyon dikkat çekmektedir (Resim 18). 17. yüzyıl Konya ve Sivrihisar halılarında görülen post desen, daha sade ve tekdüze olmakla birlikte sadece gövdesine eklemeler yapılmış ana desende hiçbir değişiklik olmamıştır. Resim 18'deki Konya halısı ile diğer halılar arasında 200 yıllık bir zaman dilimi vardır. Dolayısıyla bu halıdaki post desen, diğer halılara (Resim 12-13-14) göre daha hareketli, detaylı ve zarif bir kompozisyon sergilemektedir. Resim 8, 11, 12, 13, 14 ve 19'daki 17. ve 18. yüzyıla ait erken dönemli halıların mihrap bölümlerinde pars benekleri kullanılmış, yakın döneme ait diğer halılarda ise kullanılmamıştır.

Çanakkale yöresine ait olan ve literatürde Avunya halısı olarak geçen dokumadaki geometrik ve basamaklı post desen, halının zeminine gerilmiş olup, hayvanın baş, kuyruk ve ayakları net bir şekilde görülmektedir (Resim 6). Halıdaki post desen geometrik olmasına rağmen, basamaklar şekle yumuşak bir geçiş sağlamıştır. Kompozisyon geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmuş olup, post örneğin ön ayakları mevcut değildir.

Resim 7'deki Afyon kilimi çift mihraplı olup, alınlık ve ayaklık bölümleri her iki yönde de simetriktir. Geometrik şekilli post desen, sert ve köşeli çizgilerden oluşmuş olup, diğer örneklerden farklı olarak tüm zemine gerilmemiştir (Resim 7).

17.yüzyıla ait olan Resim 8'deki Uşak halısı çift mihraplıdır ve bitkisel motiflerden oluşmuştur. Mihrabın alınlık ve ayaklık bölümlerine kandil motifleri yerleştirilmiştir. Sivrihisar ve Konya halılarında olduğu gibi bu örnekte de postun içi pars benekleri ile dolgulanmıştır. Postun baş, kuyruk, ön ve arka ayakları yatay ve dikey yönden simetrik olup, alınlık ve ayaklık kısmını birbirinden ayıran herhangi bir işaret yoktur. Halının göbek kısmında altıgen bir formun içinde bulunan motifler topluluğu bir Göl oluşturmuştur (Resim 8). Olasılıkla bu Göl, Yıldızlı Uşak halılarında kullanılan Yıldız madalyonların devamı niteliğindedir.

Resim 9'daki Tunceli yöresine ait olan halı, çift mihraplıdır ve post desen, halının zemin kısmına sembolik olarak gerilmiş bir vaziyette yerleştirilmiştir. Halı geometrik, bitkisel, sembolik ve hayvansal motiflerden oluşmaktadır. Seccadede mihrap ve alınlık bölümlerini belirleyen herhangi bir işaret olmakla birlikte, simetrik bir kompozisyon görülmektedir. Bordürde sembolik

ibrik motifleri, halı zemininde ise hayvansal bir motif olan geyik figürleri dikkat çekmektedir (Resim 9).

Manisa Yunt dağına ait olan Resim 10'daki halı, geometrik bir kompozisyonla karşımıza çıkmaktadır. Post örneğin ön ve arka ayakları belirgin bir biçimde verilmiş olup, halıda geometrik motiflerden oluşmuş bir kompozisyon hâkimdir (Resim 10).

Resim 11'deki Bergama yöresine ait halı seccadede bitkisel, sembolik ve geometrik motifler kullanılmıştır. Hayvanın baş, kuyruk, arka ve ön ayakları belirgin olup, yakın yüzyılda yapılmış -Uşak, Sivrihisar ve Konya halılarının dışında- seçtiğimiz hiçbir dokumada pars benekleri kullanılmamıştır (Resim 11).

Resim 15'deki Balıkesir halısı Şefik Fenmen Koleksiyonu'nda olup, olasılıkla 19. yüzyıla aittir. Tek mihraplı olan seccadede postun kuyruk ve arka ayakları bordür tarafından kesilerek başın üstüne aktarılmıştır. Seccade farklı bir örnek olmakla birlikte dokumayı yapan kişinin bu tasarımı kendisinin mi oluşturduğu yoksa başka bir yerden bakarak mı çalıştığı hakkında bir bilgi mevcut değildir (Resim 15).

Sakarya'nın Pamukova ilçesine ait 20. yüzyıla tarihlenen seccade çift mihraplı olup, geometrik ve nebati motiflerden oluşan bir kompozisyon içermektedir. Alınlık ve ayaklık bölümleri simetrik olup, hayvanın arka ve ön ayakları iki çift yaprakla belirginleştirilmiştir. Post desen tüm zemini kaplamakla birlikte mihrabın dışında kalan alanlarda boşluklar yok denecek kadar azdır (Resim 16).

Resim 17'deki Kütahya'ya ait seccade, çift mihraplı olup, 19. yüzyılda dokunmuştur. Geometrik ve bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonda postun ayak, baş ve kuyruk uzuvları küçük çıkıntılarla belirtilmiştir.

Resim 19'daki Konya halısı tek mihraplı olup, geometrik ve sembolik motiflerden oluşan simetrik bir kompozisyon içermektedir. Mihrabın içinden aşağıya doğru koçboynuzu motifleri sarkıtılmış, bunların etrafı pars benekleri ile çevrelenmiştir. Dokumada pars postu diğer örneklerle göre daha fazla stilize edilmiştir. Postun gövdesine, gövdeden daha ince ve kısa bir boyun eklenmiş, hayvanın baş kısmı, hem boyun hem de gövde kısmından boyut olarak daha büyük tutulmuştur. Şekil olarak belki de yukarıdan görünüyormuş gibi -durur vaziyette- bir izlenim verilmek istenmiştir.

Bu makalede Çanakkale, Kütahya, Manisa, Balıkesir, Afyonkarahisar, Uşak, Konya, Eskişehir Sivrihisar, Tunceli, Sakarya, İzmir Bergama'dan post desenli dokumalar örneklem olarak seçilmiştir. Bu halılar motif ve kompozis-

yon özellikleri açısından karşılaştırılmış, post desenin dokumalarda nasıl yerleştirildiği ve nasıl bir değişim geçirdiği incelenmiştir.

Yukarıda yorumlanmaya çalışılan Anadolu'nun farklı yörelerine ait post desenli dokumaların her biri kompozisyon ve motifleri açısından hem dokumacıların yaşadığı coğrafyaya hem de onların kendi etnik kültürüne göre farklı özelliklere sahiptir. Tüm örnekler muhtemel olarak dokumacıların desen ve motifleri atalarından gördüğü şekilde yorumlayıp dokumalara aktarması ile ilgilidir. Anadolu birçok etnik topluluğa yüzyıllardan beri ev sahipliği yapmaktadır. Her toplumun kendine özgü kültür, gelenek, görenek ve inançları bulunmaktadır. Bu gelenekler, inançlar ve etnik kökenler dokumalarda görülen motiflerin ana kaynaklarıdır ve dokumacının sanatsal bakış açısı ile anneden kıza geçerek nesilden nesle aktarılmıştır.

Kaynakça

Abak, Ş. (2015). "Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar", *Artı* 90, 12, 82-85.

Aksoy, E. (2011). *Şavak Havlı ve Havsız Kirkitli Dokumaları, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

Aksoy, E. ve Bülent, E. (2018). "Anadolu ve Türkmen Halılarında Yer Alan Çarklı Elek Göl", 3. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi, (s. 529-543), Gaziantep.

Armstrong, K. (2006). *Mitlerin Kısa Tarihi, (çev. Dilek Şendil), İstanbul: Merkez Yayınları.*

Aslanapa, O. (1953). "Türk Halılarında Hayvan Postu Motifleri", 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 31-36.

Aslanapa, O. (1987). *Türk Halı Sanatının Bin Yılı. İstanbul: Eren Yayıncılık,*

Ateş, M. (2001). *Mitolojiler ve Semboller. İstanbul: Milenyum Yayınları*

Bilgili, N. (2017). "Mehmetçigin Mitolojisi", *Popüler Bilim*, 256,40-45.

Bilgili, N. (2020). *Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar. İstanbul: Hermes Yayınları.*

Cıbroğlu, Y. (2008). *Türk Sanatında Gizli Yüz. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.*

Çakmak, D. (2012). *Hitit İmparatorluğu'nun Toplumsal ve İktisadi Yapısı. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.*

Çoruhlu, Y. (1995). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi. İstanbul: Seyran Kitapçılık.*

Çoruhlu, Y. (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si. İstanbul: Kabalcı Yayınları.*

Çoruhlu, T. ve Alkan, M. (2019). "Sakarya Pamukova Halı ve Kilimleri", *Akdeniz Sanat*, 13, 835 – 856.

Davletov, T. (2007). "Türk Kültüründe Pars". *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi*, 23, 30-33.

Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.*

Doğanay, A. (2004). "Türk Sanatında Pelengî ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı", *Divân İlmî Araştırmalar*, 17(2), 193-218.

Erdmann, K. (1951). *Der Turkische Teppich Des 15 Jahrhunderts. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.*

Erk, N. (1978). *Veteriner Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları.*

Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.*

Esin, E. (2004). *Türk Sanatında İkonografik Motifler. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.*

Görgünay, N. (1994). *Doğu Yöresi Halıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu.*

Görgünay, N. (2001). *Altaylar'dan Tuna Boyuna Türk Dünyası'nda Ortak Yanışlar (Motifler). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.*

Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.*

Hançerlioğlu, O. (1975): *İnanç Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1-861.*

Kalay, A, H. ve Subaşı, E. (2016). "Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Afyon Yöresi Kilimlerinden Örnekler", *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi Mayıs/Haziran*, 9 (17)

Karavar, G. ve Öztürk B. (2019). "20. Yüzyıla Ait Bir Grup Yuntdağ Halısı", *Arış*, 14, 85

Kulaz, M. (2017). "Tunceli-Çemişgezek- Payamdüzü Köyü Halı Dokuma Örnekleri", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 72-83.

Mellaart, J. (1967). *Çatalhöyük A Neolithic Town in Anatolia. University of Michigan: Thames & Hudson.*

Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.*

Özgüç, N. (1968). *Acemhöyük Kazıları. Ankara: TTK.*

Ramsay, W, M. (1897). *The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of the Local History of Phrygia From the Earliest Times to the Turkish Conquest, Oxford: Clarendon Press.*

Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, (Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınları.*

Telesco, P. (1995). *Folkways: Reclaiming the Magic and Wisdom. Minnesota: Llewellyn Publication.*

Topuz, H. (1971). *Kara Afrika Sanatı. İstanbul: Milliyet Yayınları.*

Türk El Dokuması Halılar, (2006). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Türkoğlu, S. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam. İstanbul: Atılım Basımevi.*

Yağan, Ş, Y. (1978). *Türk El Dokumacılığı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.*

İnternet Kaynakları

Web 1: <https://www.oed.com/>. Erişim tarihi: 21. 01. 2020.

Web 2: <https://wellcomecollection.org/works/da9kf2zs>. Erişim tarihi: 21. 01. 2020.

Web 3: <https://dictionary.apa.org/demonomania>. Erişim tarihi: 26.01.2020.

Web 4: <https://www.iienstitu.com/blog/daguerreotype-fotografcilikta-tarihi-bulus>. Erişim tarihi: 02.03.2020.

Web 5: <http://www.getty.edu/art/collection/artists/1805/hugh-welch-diamond-british-1809-1886/> Erişim tarihi: 13.11.2018 .

Web 6: <https://www.thevintagenews.com/2016/05/04/photos-asylum-patients-19th-century-british-psychiatrist-used-photography-analyze-mental-disorder/> Erişim tarihi: 13.11.2018 .

Web 7: <http://www.peib.org.uk>. Erişim tarihi: 24.01.2020.

Görsel Kaynakları

Görsel 4: https://tr.pinterest.com/pin/444660163211780804/?nic_v2=1a316dX8f

Görsel 6: <http://ucanhali.com.tr/eskisitedir/klasik-halilar/antik-yoruk-halilari/11074-canakkale-yoruk-hali>

Görsel 8: http://www.azerbairugs.com/anatolian/transylvanian/peter_bausback_us-hak_rug_XVIIc.htm

Görsel 18: <http://www.sothebys.com/fr/auctions/ecatalogue/lot.65.html/2018/rugs-sale-118873>